

BÖLÜM 1

ESKİ MİSİR'DA YERLEŞİK YAŞAMA GEÇİŞ SÜRECİ¹

Defne YILMAZCAN²

COĞRAFİ YAPI

Mısır olarak nitelenen bölge kuzeyden güneye doğru uzanmakta ve Afrika'nın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Asya'ya Süveyş kanalı vasıtasıyla bağlanan Mısır'ın, kuzeyi Akdeniz, doğusu, Kızıldeniz, (Perrot&Chipiez, 1883) kuzeydoğusu Sina Çölü, batısı Libya, güneyi ise Sudan ile çevrilidir (Schlögl, 2020). Mısır'ın çöl ortasındaki coğrafi konumu kuzeyde denizle sınırlıdır ve Sina Yarımadasına dar bir geçidi bulunmaktadır. Bu durum ülkeyi komşularından ayırmakta ve yalıtılmış bir coğrafya meydana getirmektedir. Dolayısıyla dış dünyadan yalıtılmış bir ülke olan Mısır'ı var eden ve ülkenin genel görünümünü belirleyen Nil Nehri'dir. Dünyanın en uzun nehri (6695 km) olan Nil (Hollar, 2012), Victoria Gölü civarından doğar ve kuzeye doğru akarak Akdeniz'e dökülür. Nil vadisinin batısını, dağlık olan Batı Çölü, doğusunu Doğu Çölü, Kızıldeniz tepeleri ve Kızıldeniz sınırlamaktadır. Kuzeyde Delta Bölgesi'nden başlayan vadi, güneyde Çağlayanlara kadar uzanır. Çağlayanlar Bölgesi'nde bulunan kayalık geçişi zorlaştırır. Çağlayanların güneyinde ise Sudan (Nubya) yer alır. Eski Mısır'ın geleneksel güney sınırı Birinci Çağlayan'dır. Buradan kuzeye Memphis'e kadar olan bölge Yukarı Mısır, Memphis'in kuzeyindeki Nil deltası ise Aşağı Mısır olarak adlandırılır. Memphis ile Abydos arasındaki bölge ise günümüzde Orta Mısır adıyla anılmaktadır. Fakat Eski Mısırlıların "İki Ülke" dedikleri alan yalnızca Aşağı ve Yukarı Mısır'ı ifade etmektedir (Koroğlu, 2013). Bu alanlar Eski Mısır'da, Ta-Mehu (Aşağı Mısır) ve Ta-Shomu (Yukarı Mısır) şeklinde adlandırılmıştır (Christensen, 2009). Kurak bir iklime sahip olan Mısır'da toprağın verimliliği, doğanın ve ülke sakinlerinin yaşamı daha doğrusu bu sakinlerin mevcudiyeti Nil Nehri'nin taşkınlarına bağlıdır. "Mısır Nil'in bir armağanıdır" sözünden de anlaşılacağı üzere bu medeniyet Nil nehri çevresinde gelişmiştir (Herodotos, Tarih: II:5).

¹ Bu kitap bölümü "Antik Yunan Polislerinin Tarihsel Oluşum Süreci ve Yapısal Karakteri" adlı doktora tezinin bir bölümünden türetilmiştir.

² Dr., Eskiçağ Tarihi AD., dfne1212@gmail.com

Eski Mısır'ın yerleşik yaşama geçiş sürecine bakıldığında köy, nom ve kent olmak üzere üç ana yerleşim biçimi ile karşılaşmaktayız. Bu üç yerleşimden en erken ortaya çıkan yerleşim merkezleri köylerdir. Ele geçen az sayıda arkeolojik verilerden, bu köylerin dağınık bir şekilde inşa edildiği, birkaç evin bir araya gelmesiyle oluşan oldukça basit ve küçük kümeler olduğu anlaşılmaktadır. İzole bir görüntü sunan köylerin etrafında mütevazı boyutlarda tarım alanları bulunmaktadır. Geçimini avcılık, balıkçılık, çiftçilik ve hayvancılık gibi kaynaklarla sağlayan köy sakinlerinin bütün yaşamları Nil Nehri tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla bu insanların bir yılı, taşkın, ekim ve hasat olmak üzere Nil'in karakterize ettiği üç mevsimden ibarettir. Eski Mısır köyleri saz ve kamış gibi dayanıksız malzemelerden inşa edildiğinden ne yazık ki günümüze kadar ulaşamamıştır.

Eski Mısır'da tarıma bağlı bir ekonomik düzen içinde gelişen köylerin birleşmesi sonucunda kimi eyaletler özerk yönetime geçmiş ve zamanla köylerin bir araya gelmesiyle kasabalar, bunların bir araya gelmesiyle merkezi kentler oluşmuştur. Bu merkezi kentler ise nom adı verilen bölgesel bölümlere ayrılmıştır. Eski Mısır'a özgü olan nom'lar kendi idaresi, lehçesi, dini ve kültürü olan birer idari merkezlerdir. Nom'lardan daha büyük olan kentlerin ise çoğunlukla yönetim ve dini merkez olarak kurulduğu bilinmektedir.

Yapısal anlamda oldukça mütevazı olan Mısır kentlerinin tarım alanlarıyla bir bütün olduğu, kentin odak noktasını kamusal ve anıtsal nitelikte yapıların oluşturduğu görölmektedir. Buradan hareketle Eski Mısır'da tam anlamıyla kent olgusunun gelişmediği söylenebilmektedir. Eski Mısır'ın yerleşim merkezlerinden bahsederken ortak bir anlayıştan söz etmek mümkün olmamaktadır. Çünkü söz konusu yerleşim bölgeleri kendi içinde farklı bir yapı arz etmektedir. Bu yapı ülkenin Aşağı ve Yukarı Mısır olarak ayrılması ve iki bölgenin de farklı bir topoğrafyaya ve kaynaklara sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

KAYNAKLAR

- Bal, H. (2008). *Kent Sosyolojisi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Bard, K.A. (1999). *Predynastic Period Overview*. Kathryn A. Bard (Ed.). *Encyclopedia of the Archaeology of Ancient Egypt*. London: Roudledge Press.
- Batey, E. K. (2012). *Population Dynamics in Predynastic Upper Egypt: Paleodemography of Cemetery HK43 at Hierakonpolis*. University of Arkansas. London: Thesis of Doctora.
- Belge, B. (2017). *İlk şehirler ve Ortaya Çıkışları*. (Derleyen: Suna Senem Özedemir (Vd.), *Kent Planlama*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Bierbrier, M.L. (2008). *Historical Dictionary of Ancient Egypt: Historical Dictionaries of Ancient Civilizations and Historical Eras*. No. 22. Toronto: The Scarecrow Press.
- Boase, W. (1978). *Ancient Egypt*. New York: Gloucester Press.
- Brewer, D. J. (2005). *Ancient Egypt: Foundations of a Civilization*. Britain: Pearson Longman Press.
- Brewer, D.J. &Teeter, E. (2017). *Mısır ve Mısırlılar*. (Nihal Uzan, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

- Bussmann, R. (2014). "Urbanism and Temple Religion in Egypt: A Comment on Hierakonpolis." *The Journal of Egyptian Archaeology*. Vol: 100. ss. 311-337.
- Charles, G. (2017). *Antik Kentler: Antik Yakındoğu, Mısır, Yunan ve Roma'da Kentsel Yaşamın Arkeolojisi*. (Barış Cezar, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Charvát, P. (2013). *The Birth of the State Ancient Egypt, Mesopotamia, India and China*. (Translated: Daniel Morgan). Prague: Karolinum Press.
- Childe, V. G. (1929). *The Most Ancient East the Oriental Prelude to European Prehistory*. New York: Stephen Austin and Sons Published.
- Childe, V.G. (1929). *The Most Ancient East the Oriental Prelude to European Prehistory*. New York: Stephen Austin and Sons Published.
- Christensen, W. (2009). *Empire of Ancient Egypt*. New York: Chelsea House Puplichers.
- Çıvgın, İ. (2014). "Ön ve Erken Hanedanlar Devri'nde (MÖ. 3300-3000) Levant'ta Kurulan Ticaret Kolonilerinin Mısır Devletleşmesine Katkısı," *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*. Vol: 3, No: 2. ss. 99-155.
- Diakov, V.&Kovalev, S. (2017). *İlkçağ Tarihi: Ortadoğu- Uzakdoğu-Eski Yunan*. Cilt: 1. (Özdemir İnce, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Erman, A. (1894). *Life in Ancient Egypt*. (Translated: H. M. Tirard). London: Cornell University Press.
- Friedell, E. (2006). *Mısır ve Antik Yakındoğu'nun Kültür Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Ganeri, A. (2005). *Historic Civilizations: Ancient Egypt*. USA: Gareth Stevens Puplicshed.
- Georges P.&Chipiez, C. (1883). *A History of Art in Ancient Egypt*. Vol: 1. (Translated: Walter Armstrong). London: Chepman and Hall Pupliching.
- Gogerly, L. (2007). *Ancient Egypt*. Chicago: Raintree Puplicshed.
- Gordon, C. H. (1965). *The Ancient Near East: The Common Background of Greek and Hebrew Civilizations*. London: Norton and Company Puplichers.
- Gündüz, A. (2002). *Mezopotamya ve Eski Mısır*. İstanbul: BÜKE Yayınları
- Güvemli, Z. (1982). *Sanat Tarihi*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Güven İ. (2007). *Uygarlık Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Herodotos, (2006). *Tarih*, (Müntekim Ökmen, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Hendrickx, S. &Vermeersch, P. (2000). *Prehistory: From the Palaeolithic to the Badarian Culture (700,000-4000 BC) Ian Shaw (Ed.). The Oxford History Of Ancient Eyp*. New York: Oxford University Press.
- Hollar, S. (2012). *Ancient Civilizations, Ancient Egypt*. New York: Britannica Educational Publishing,
- Hornung, E. (2004). *Mısır Tarihi*. (Zehra Aksu Yilmazer, Çev.). İstanbul: Kbalcı Yayınevi.
- Huot, J.L. & Thalmann, J.P. &Valbelle, D. (2000). *Kentlerin Doğuğu*. (Ali Bektaş Girgin, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- İnan, A. (1956). *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*, Ankara: TTK Basımevi.
- King, L.W. & Hall, H.R. (2009). *Yeni Keşifler Işığında Mısır, Kalde, Suriye, Babil ve Asur Tarihi*. (Arıcan Uysal, Çev.). İzmir: İlya Yayınları.
- Köroğlu, K. (2013). *Eski Mezopotamya ve Mısır Tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kuiper, K. (2011). *Ancient Egypt: From Prehistory to the Islamic Conquest*. New York: Britannica Educational Publishing.
- Lees, A. (2015). *The City A World History*. USA: Oxford University Press.
- Lloyd, S. (1961). *The Art of the Ancient Near East*. London: Frederick A. Praeger Puplichers.
- Magli, G. (2011). "From Abydos to the Valley of The Kings and Amarna: The Conception of Royal Funerary Landscapes in the New Kingdom." *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*. Vol: 11. No: 2. ss. 24-36.
- Manley, M. (1996). *Historical Atlas of Ancient Egypt*. USA: Penguin Books.
- Marc Van De Mieeroop, M. V. (2019). *Eski Mısır Tarihi*. (Ali Oğuz Bozkurt, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Mayde, R. (1876). *Ancient Egypt*. New York: Dodd Mead and Company Puplicshed.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*. (Gürol Ko-

- ca-Tamer Tosun, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*. (Gürol Koca-Tamer Tosun, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Nardo, D. (2015). *Life in Ancient Egypt*. San Diego: Reference Point Press.
- Netzley, P.T. (2003). *Greenhaven Encyclopedia Series: Ancient Egypt*, London: Greenhaven Press.
- Nocera, G.M. (2019). *Mısır'da Üretim Ekonomisinin Doğuşu ve İlk Sınıfsal Toplumlar*, Umberto Eco (Ed.). Antik Yakın Doğu, (Leyla Tonguç Basmacı, Çev.). İstanbul: Alfa Tarih.
- Norvich, J. J. (2015). *Kent Yaşamının Doğuşu*. John Julius Norvich (Ed.). *Antik Dünyayı Şekillendiren Kentler*. (Nurettin Elhüseyni, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özer, Y. Z. (1939). *Mısır Tarihi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Redford, D. B. (2001). *The Oxford of Encyclopedia Ancient Egypt*. Vol:1. New York: Oxford University Press.
- Ribard, A. (1974). *İnsanlığın Tarihi*. (Erdoğan Başar-Şiar Yalçın, Çev.). İstanbul: May Yayınları.
- Ronnick, M. (2011). *Ancient Egypt and the Near East: An Illustrated History*. New York: Marshall Cavendish Puplished.
- Schlögl H. A. (2020). *Eski Mısır*. (Firuzan Gürbüz Gerhold, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Shuter, J. (2000). *Ancient Egypt*. USA: Raintree Steck-Vaughn Puplished.
- Tuncay, M. (1996). *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi: Eski Mısır*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Üstüner, A. C. (1998). *Mısır Uygarlığı*. İstanbul: Dragon Yayıncılık.
- Valbelle, D. (1995). *Eski Mısır'da Yaşam*. (Cem Muhtaroğlu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vercoutter, J. (1967). "The Origins of Egypt," Jean Bottero-Elena Cassin-Jean Vercoutter (Ed.). *The Near East: The Early Civilisations*. Vol: II. (Translated: R.F. Tanenbaum). New York: Delacorte Press.
- Vercoutter, J. (2010). *Eski Mısır*. (Emine Çaykara, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Warmington, E. H. (1932). *The Geography of Strabo*. Cilt:8. Kitap: XVII, (Translation: Horace Leonard Jones). London: Harvard University Press.
- Wilson, J. A. (1951). *The Culture of Ancient Egypt*. Chicago-London: The University of Chicago Press.
- Yiğit, Y. (2019). *Eski Mısır Tarihi*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.